

בחוקותי ב

אני מעמיד נביאיי עליהם ומחזירין אותם למוטב תחת כנפיי⁴.

זיינען מפרשים⁵ מבאר, אז דערמיט פאָרענטפערט דער תורת כהנים די שאלה האמורה — ווי פאָסט אַריין „הבאתי אותם בארץ אויביהם“ נאָך „התודו גו“, וואָס „לצד התשובה אמור“⁶, אז „הבאתי גו“ איז (ניט ווי עס וואָלט זיך אויסגעוויזן פון פשטות לשון הכתוב — א „קללה ופּורענות“, נאָר „ייעוד טוב ומדה טובה לישראל“.

און וויבאַלד אַז רש"י ברענגט דעם פירוש פון תורת כהנים אויפן פסוק „הבאתי גו“ — „זו מדה טובה לישראל שלא יהיו אומרים כו' אני איני מניחם כו' ומחזירין לתחת כנפיי“ — קומט אויס, אַז רש"י באַוואָרנט דערמיט די שאלה הנ"ל.

אַבער ס'איז אַ דוחק גדול צו זאָגן אַז דאָס (צו פאָרענטפערן די שאלה הנ"ל) איז כוונת רש"י מיט דעם פירוש, ווייל (נוסף על זה אַז לפי זה האָט רש"י גע- דאַרפט אויך מסביר זיין די פריערדיקע ווערטער בפסוק „אף אני אלך עמם בקרי“ און זאָגן ווי אַזוי דאָס איז אַ „מדה טובה לישראל“⁶, איז) פון דעם פרש"י

א. אין די פסוקים שבפרשתנו, ביים סוף פון דער תוכחה, ווערט געזאָגט: והתודו את עונם ואת אבותם גו' והבאתי אותם בארץ אויביהם או אז יכנע לבנם הערל ואז ירצו את עונם. ובפסוק נאָכדעם²: וזכרתי את בריתי יעקב גו'.

פרעגן מפרשים³: וויבאַלד ס'וועט זיין „התודו את עונם גו“ — תשובה, ווי קומט בהמשך לזה „הבאתי אותם בארץ אויביהם“, ד.ה. אַז דאָס ברענגט עונשים אויף זיי? לכאורה האָט געדאַרפט שטיין גלייך נאָך „התודו גו“ „וזכרתי את בריתי גו“.

מפרשים ענטפערן דערויף פאַר- שידענע תירוצים. מען דאַרף אָבער פאַרשטיין: דאָס איז דאָך אַ שאלה לפי פשוטו של מקרא, און מען געפינט ניט אַז רש"י זאל דאָס באַוואָרענען, פאַר- ענטפערן די שאלה.

לכאורה וואָלט מען געקענט ענט- פערן: אויף „התודו את עונם ואת עון אבותם“ שטייט אין תורת כהנים: „לצד התשובה הם הדברים שמיד שהם מתודים על עונותיהם מיד אני חוזר ומרחם עליהם שנאמר והתודו כו'“ און דערנאָך, אויפן פסוק „הבאתי אותם בארץ אויביהם“ זאָגט דער תורת כהנים: „זו מדה טובה לישראל שלא יהו ישראל אומרים הואיל וגלינו לבין אומות העולם נעשה כמעשיהם, אני איני מניחם אלא

(4) קרבן אהרן לתורת כהנים.

(5) ראה קרבן אהרן שם לפני' (אות ג) על מ"ש בתוי"כ „לצד התשובה כו“ — שעד עכשיו נשלמו הקללות ומכאן ואלך הוא אומר התקנה להם להמלט מכל זה אחר שיחטאו והיא התשובה כו' ע"ש.

(6) ראה תוי"כ עה"פ אף אני אלך עמם בקרי. ובקרבן אהרן שם „הם עשו את דיני עראי ולא עזבו אותם לגמרי, אף אני אעשה אותם עראי ולא אעזבו אותם לגמרי“.

(1) כו, מ"מא.

(2) שם, מב.

(3) ראה רמב"ם, עקידה, אברבנאל, כלי יקר, אור

החיים, ועוד.

ב. וועט מען דאס פארשטיין
בהקדים דעם חילוק כללי צווישן פירוש
תורת כהנים און רש"י אין די פסוקים:
אין תו"כ, סיי אויפן פסוק „והתודו
גו' און סיי אויפן פסוק „אז יכנע לבכם
הערל", איז ער מקדים „לצד התשובה
הם הדברים". ד.ה. אז דא רעדט זיך אז
אידן האבן שוין תשובה געטאן. אבער
רש"י ברענגט ניט אראפ פון תורת
כהנים דעם ענין „לצד התשובה הם
הדברים".

לאידך גיסא, אויף די ווערטער „ואז
ירצו את עונם" איז רש"י מוסיף: „יכפרו
על עונם ביסוריהם". וואס דאס איז ניטא
אין תו"כ; נאכן פירוש אין „יכנע לבכם
הערל" — „לצד התשובה הן הדברים"
— פירט אויס דער תו"כ אז נאך זייער
תשובה „אני חוזר ומרחם עליהן שנאמר
או אז יכנע לבכם הערל ואז ירצו את
עונם".

פון די דיוקים הנ"ל זעט מען אז לויטן
תו"כ איז דא געווען תשובה¹¹; משא"כ
לויט רש"י — פשוטו של מקרא — איז
קיין תשובה דא נאך ניט געווען. און
דערפאר מוז רש"י צוגעבן, אז די כפרה
אויף די עוונות קומט „ביסוריהם", ווייל
אידן האבן ניט תשובה געטאן.

דאָרף מען פארשטיין: וואס איז דער
הכרח אין פשוטו של מקרא צו לערנען
(ניט ווי דער תו"כ, נאר) אז אידן האבן
ניט תשובה געטאן. ולכאורה, דער פסוק

אויף „והבאתי" גופא איז מוכח להיפך:
רש"י ברענגט א ראי' (אז „אני איני
מניחם אלא מעמיד אני את נביאי
ומחזירן כו'") פון פסוק „והעולה על
רוחכם גו' אם לא ביד חזקה גו'"; וואס
דערפון איז פארשטאנדיק אז איידער עס
קומט „והבאתי גו'" איז נאך ניט געווען
קיין ענין פון תשובה (און דעריבער פא-
דערט זיך א „יד חזקה").

נאך מער: דא גופא איז דער פסוק
ממשך „(והבאתי גו') אז יכנע לבכם
הערל", ד.ה. אז ערשט „אז" — נאך
„והבאתי גו'" — וועט זיין „יכנע לבכם
הערל", דער ענין התשובה. קען מען
דאך ניט לערנען אין פשוטו של מקרא,
אז „והבאתי גו'" איז א „יעוד טוב" שכר
פאר דער פריערדיקעס „והתודו גו'" —
תשובה.

והדרא קושיא לדוכתא: וויבאלד אז
שוין פריער איז געווען „והתודו את
עונם גו'", פארוואס זאל דערנאך קומען
„אף אני אלך עמם בקרי והבאתי אותם
גו'?" און „אז" — ערשט דערנאך —
„יכנע לבכם הערל"¹⁰?

(7) יחזקאל כ, לב-לג.

(8) ואף שגם בתורכ הביא כל המשך הפסוק ולא
רק בקיצור כפירש"י, הרי מכיון שבתורכ הרי זה בא
בהמשך להפי' „והתודו", לצד התשובה הם
הדברים כו' כנ"ל, מובן, שזה בא כהוספה בענין זה
(על אלו שלא התודו, או שלא היתה התשובה כדבעי.
וראה בארוכה במפרשים שבהערה 3). אבל בפירש"י
הרי לא נאמר לפני זה ההדגשה „לצד תשובה כו'".
כנ"ל. ולהעיר גם מהשינוי בין לשון רש"י והתורכ:
בתורכ „ומחזירן אותם למוטב תחת כנפיהם", ובפירש"י
„ומחזירן לתחת כנפיהם ומשמיט", למוטב.

(9) והוא לב' הפירושים ברש"י ד"ה או א. וראה
מפרשי רש"י. ועוד.

(10) ומובן שע"פ פשטי"ם (פרש"י) אין לפרש
היפך סדר הכתובים — כמ"ש בראשית ע"ה אף אני
גו' והבאתי גו' — כן עשיתי להביאם אל ארץ

אויביהם עד שיכנע לבכם בעבר — כ"א ווי דער
רמב"ן בריינגט פירוש ומשדי' און פרעגט עס אפ
„על דעתי ירמוז כי אחר הידידו כו' יביא אותם עוד
בארץ אויביהם".

(11) ראה קרבן אהרן לתורכ שם ד"ה שמיד הם
מכניעים, מה שהביא מבעל אות אמת.

להקל מעליהם הגזירות הרעות אבל להשיבם לכנם" צריך זכות אבות".

אבער דאס גופא פאדערט הסברה: די גאנצע — און איינציקע — סיבה אויף גלות איז — די עוונות (ומפני חטאינו גלינו מארצנו), און ווי עס שטייט אין אנהויב פון דער תוכחה¹⁴: ואם לא תשמעו לי גו', איז דערפון פארשטאנדיק, אז תיכף ווי עס ווערט בטל די סיבת הגלות — "עונם", דארף בדרך ממילא בטל ווערן דער מסובב, דער גלות, און עס קומט די גאולה.

היינט וויבאלד אז דא איז געווען „והתודו גו' ירצו את עונם" — פאר-וואס דארף מען אנקומען צו „וזכרתי גו' אויף זוכה זיין צו דער גאולה?

ד. דערפון איז רש"י מכריח, אז כאטש דא האט זיך אויפגעטאן דער „ירצו את עונם" — איז אבער ביי אידן גופא ניט געווארן א שינוי. עס איז בלויז וואס „יכפרו על עונם ביטוריהם", אבער ניט זיי האבן זיך געביטן¹⁵.

און דערפאר זאגט רש"י אויף „יכנע לבכם הערל" (ניט ווי אין תו"כ אז דאס איז אן ענין פון תשובה, נאר) אז דאס איז א המשך צו „והבאתי גו'", וואס רש"י איז מפרש (כנ"ל) אז דאס איז א הנהגה

זאגט דאך „והתודו גו' אז יכנע לבכם הערל" — טא ווי זאגט רש"י אז די כפרה אויף זייערע עונות איז (ניט ווייל זיי האבן תשובה געטאן, נאר) „ביטוריהם"?

ג. ויש לומר, אז רש"י לערנט עס אפ פון דעם וואס עס שטייט גלייך נאך „וואו ירצו את עונם" — „וזכרתי את בריתי יעקב גו'", אז דורך וזכרתי וועט קומען די גאולה (ווי רש"י איז מפרש אז אין די ווערטער „וזכרתי את בריתי יעקב" איז מרמז אז אליהו וועט קומען און מבשר זיין „גאולת בניו").

דלכאורה איז ניט מובן: וויבאלד אז עס האט זיך שוין אויפגעטאן דער „ירצו את עונם" — אידן האבן שוין באקומען א כפרה אויף עונם — פארוואס דארפן זיי ערשט אנקומען צו זכירת זכות אבות אויף צו זוכה זיין צו דער גאולה?

ובפרט ווי רש"י איז מאריך אויף וויפל מען דארף אנקומען צו זייער זכות — „ואם (יעקב) אינן כדאי הרי יצחק עמו ואם אינן כדאי הרי אברהם עמו"¹², ד.ה. אז עס קען זיין עס זאל ניט זיין גענוג דער זכות פון איינעם פון די אבות, נאר מ'וועט מוזן אנקומען צו דעם זכות פון אלע דריי צוזאמען — איז דאך אוודאי קשה: איב אפילו אידן דארפן אנקומען צו זכות אבות, פארוואס זאל זיין א הוי אמינא אז זכות יעקב אליין איז ניט גענוג, בשעת אידן האבן שוין ניט קיין עונות?!

אין אור החיים¹³ שטייט: „היודי יועיל

(14) מ'ל' כיוור וכו' — היינו למקומם (בא"י).

(15) כו, יד.

(16) ואולי יש לומר שזהו דיוק לשון רש"י „יכפרו על עונם ביטוריהם", דלכאורה הקב"ה מכפר על עונם ע"י יסורים והוליל „יחכפר עונם ביטוריהם" וכלשון הכתוב „ופקדתי בשבט פשעם ובנגעים עונם" (תהלים פט, לג). אלא שכפרה זו של יסורים ע"י הקב"ה היא לאחר התשובה, כשתשובתו רצוי לפניו ית', כמו שהאר"י אה"ח באה"ת פ"א אבל בנוד"ד, מכיון שאין זה היסורים שלאחרי התשובה כנ"ל, נמצא שזה כאילו „יכפרו" . . . ביטוריהם.

(12) ומקורו בתו"כ. אבל בתו"כ (א) נאמר בסדר הפכי, (ב) לא נאמר „עמו", ונתבאר השינויים בלקו"ש חלק ל"ב ע' 168 ואילך.

(13) כו, מב.

אלך גו' והבאתי אותם גו' נאכן, והתודו את עונם גו':

כשם ווי "יכנע לבבם הערל" איז ניט קיין ענין פון תשובה (לויט פרש"י) כנ"ל, נאך א תוצאה פון דער "יד חזקה" מיט וועלכער דער אויבערשטער איז מולך אויף אידן, "בארץ אויביהם", עד"ז איז בנוגע "והתודו את עונם ואת עון אבותם", אז דאס איז ניט קיין ענין פון וידוי וואס קומט צוזאמען מיט תשובה, נאך דאס איז א המשך צום פריערדיקן פסוק: בשעת עס וועט זיין א מצב פון "ימקו בעונם גו' ואף בעונות אבותם"¹⁹, וועט עס ברענגען אז אידן וועלן זיך מתוודה זיין אויף עונם ואת עון אבותם. ד.ה. דער וידוי איז ניט קיין אויסדרוק פון זייער רצון צו תשובה, נאך אזוי ווי זיי פילן "יסוריהם" די לידן פון עונם און עון אבותם, זיינען זיי מודה אז עונם איז ניט געווען כדאי, אבער ניט אז עס איז געווען א זינד (א שרץ). [וע"ד ווי דער כלי יקר²⁰ איז מבאר, אז אויך נאכן וידוי בלייבן זיי "במעלם אשר מעלו ביי", איז דער וידוי "כטובל ושרץ בידו".]

ו. דאס איז אבער נאך ניט גלאטטיק:

ווי דערמאנט פריער, איז רש"י מפרש דעם פסוק "והבאתי אותם" אז "זו מדה טובה לישראל", און פון דעם וואס דאס קומט גלייך בהמשך צו "והתודו את עונם גו'" איז מובן, אז די "מדה טובה לישראל" קומט אלס תוצאה פון "והתודו".

איז ניט מובן: אויב מ'זאל זאגן אז דער וידוי איז א תוצאה פון די יסורי הגלות

מלמעלה אין אן אופן פון "ביד חזקה" אמלוד עליכם", מצד דער "יד חזקה" ווערט "יכנע לבבם הערל": די יסורים כ' ברעכן די הארץ. אבער דאס איז ניט אן ענין פון תשובה.

און דערפאר מוז מען אנקומען צו זכירת ברית אבות: כדי צו זוכה זיין צו גאולה איז (ניט גענוג צו אראפנעמען די עוונות ביסוריהם, נאך) אידן מוזן נשתנה ווערן. גלות און גאולה זיינען צוויי פארקערטע מצבים, ובלשון הפסוק: אין זמן הגלות איז א הנהגה פון "אלך עמכם בקרי"¹⁷, משא"כ בזמן הגאולה איז "ופנית אליכם", ונתתי משכני בתוכם... והתהלכתי בתוכם"¹⁸ — גילוי און הארת פנים פון דעם אויבערשטן.

דעריבער איז ניט גענוג צו אפווישן די עונות, נאך עס מוז זיין א שינוי אין אידן, זיי זאלן זיין גרייט צו דעם מצב הפכי פון גאולה. און וויבאלד אז דא איז בלויז געווען "יכפרו על עונם ביסורייהם" — ווי וועלן אידן קומען צו דער גאולה? איז דער פסוק ממשיך ומבאר "וזכרתי את בריתי יעקב גו'" — דאס וועט קומען מצד דעם ברית וואס דער אויבערשטער האט כורת געווען מיט די אבות. היות אז עס איז דא א כריתת ברית מיט די אבות, איז דער אויבערשטער מקיים זיין הבטחה מיט זייערע קינדער, ניט קוקנדיק אויף זייער מעמד ומצב (מצד עצמם).

ה. ע"פ כל הנ"ל איז אויך פארענטפערט פארוואס רש"י דארף ניט בא-ווארענען ווי אזוי פאסט דער "אף אני

(19) כו, לט.

(20) ובארוכה עקידה ואברכנאל שם. ועוד.

(17) כו, מא. וראה גם לפני זה כו, כד. כח.

(18) כו, ט ואילך.

אין חינוך²⁴, אין דעם ביאור „שרשי המצוה“ פון וידוי, גיט ער צו א צווייטן ענין אין וידוי: „גם מתוך הזכרת החטא בפרט יתנחם עליו ויזהר ממנו יותר פעם אחרת“ — ד.ה. דער וידוי העלפט אויף דער ווייטערדיקער תשובה.

ויש לומר, אז מצד דעם ענין אין וידוי, איז דא אן ארט אויף ענין הוידי נאך איידער מ'טוט תשובה שלימה בלבו, ווייל דער וידוי גופא וועט אים ברענגען צו „יתנחם עליו“. וע"ד ווי דער רמב"ם איז מבאר אין הל' תעניות²⁵ דעם תוכן ומטרה פון די ארבעה צומות, וז"ל: „יש שם ימים שכל ישראל מתענים בהם מפני הצרות שאירעו בהן כדי לעורר הלבבות לפתוח דרכי התשובה ויהי זה זכרון למעשינו הרעים ומעשה אבותינו שהי' כמעשינו עתה עד שגרם להם ולנו אותן הצרות, שבזכרון דברים אלו נשוב להיטיב שנאמר והתודו את עונם ואת עון אבותם וגו'“. ד.ה. אז דער „זכרון דברים אלו“ גופא — דאס דערמאנען זיך אויף דעם וואס „מעשינו הרעים ומעשה אבותינו“ האבן גורם געווען „אותן הצרות“ — וועט ברענגען צו „נשוב להיטיב“.

ועד"ז איז דא אן אופן אין וידוי וואס קומט נאך איידער מען טוט תשובה, וואס די מטרה פון דעם וידוי איז, אז דורכדעם זאל זיין „נשוב להיטיב“.

ח. עס איז אבער פאראן נאך אן אופן אין וידוי (לפני תשובה), וואס דאס איז — ווי דער רמב"ם זאגט אין הל' תשובה²⁶ — „המתודה בדברים ולא גמר

אבער ס'איז נישטא דערביי קיין תשובה — ווי דער כלי יקר זאגט „כטובל ושרץ בידו“ — פארוואס זאל דאס ברענגען צו „והבאתי אותם . . . זו מדה טובה לישראל“?

מזו מען זאגן, אז אע"פ וואס דער וידוי איז נישט קיין ענין פון תשובה, איז עס אבער עכ"פ אן ענין טוב וואס איז גורם אז דער אויבערשטער זאל זיך פירן מיט אידן אין אן אופן פון מדה טובה „מחזירן לתחת כנפיו“.

ז. וועט מען דאס פארשטיין בהקדים הביאור אין ענין הוידי ע"ד ההלכה — וואס מען געפינט כמה פרטים אין גדר הוידי:

אין אנהויב הל' תשובה²⁷ פסק'נט דער רמב"ם „כשיעשה תשובה וישוב מחטאו חייב להתודות“, דער וידוי קומט דוקא נאך דעם ווי דער מענטש האט שוין תשובה געטאן. און ווי דער רמב"ם איז מבאר אין דעם פרק שלאח"ז²⁸, אז די זאך פון וידוי איז, וואס ער זאגט ארויס בשפתיו „עניינות אלו שגמר בלבו“. ד.ה. פריער דארף זיין תשובה וואס ענינה איז „ויגמור בלבו שלא יעשה עוד . . . יתנחם על שעבר כו'“²⁹, און נאכדעם ווערן אט די החלטות שבלב „עניינות אלו שגמר בלבו“ ארויסגעבראכט כדיבור דורכן וידוי.

(21) שכל הלכות תשובה ברמב"ם נלמדות (לפי החלוקה דג' פרקים ליום) במשך שבוע זה דפ' בחוקותי (תשד"מ): יום ג' — פרק איג: וכן הלאה. ועד"ז סהמ"צ דלקמן בפנים סעיף יב להלומדים סהמ"צ. ולהעיר שבשבוע זו (תשד"מ) ביום ד' חל פסח שני שענינו ענין התשובה — ראה היום יום ע' נג. לקריש חיי"ח שיחה ג' ושיחה ד' לפ' בהעלותך.

ועוד.

(22) פ"ב ה"ב.

(23) לשון הרמב"ם שם.

(24) מצוה שסד.

(25) רפ"ה.

(26) פ"ב ה"ג.

בשעת „לא גמר בלבו לעזוב“ איז דער וידוי באופן פון „ושרץ בידו“ (בלבו האט ער א פארבונד מיטן חטא, ער האלט זיך נאך אן אין דער „טומאה“), דערפאר קען ער נישט ווערן טהור „עד שישליך השרץ“, עד שיגמור בלבו כו'.

ט. די הסברה בזה:

דער ענין הדיבור האט אין זיך כמה תכונות:

(א) דיבור ברענגט ארויס, איז מגלה די ענינים וועלכע געפינען זיך אינעווייניק בתוך לבו ומחשבתו של האדם.

(ב) דיבור האט די אייגנשאפט צו ארויסרופן (א תוספת) התעוררות אינעם נושא ותוכן המדובר (ע"ד ווי עס שטייט אין ספרים²⁸, אז בשעת איינער איז בכעס זאל ער נישט ריידן בעת ההיא, ווייל דורך דיבור ווערט נאך מער פאר-שטארקט דער כעס).

(ג) בשעת איינער רעדט ארויס בדיבור א זאך וואס איז פארקערט פון דעם וואס ער פילט און האלט בלבו פנימה, דער-פילט ער בשעת מעשה א רגש פון אי מנוחה ביז א רגש פון בושה. ווייל כאטש דאס ריידן איז בלויז אן ענין חיצוני, ווי-באלד אבער אז א מענטש איז במהותו א „מדבר“ (כמבואר בכ"מ²⁹), איז דערי-בער בהכרח אז א זאך וואס ער ברענגט ארויס אין דיבור זאל אים אנרירן און דערפאר מאכט עס אים „ענג“ ווען ער זאגט עפעס אזוינס וואס איז בסתירה צו דעם וואס ער איז מרגיש בלבו.

בלבו לעזוב“ און אזא וידוי פארגלייכט דער רמב"ם צו „טובל ושרץ בידו“.

בהשקפה ראשונה זעט אויס, אז אזא וידוי איז כלל נישט אין גדר וידוי. ווארעם היות אז די זאך פון וידוי איז (ווי דער רמב"ם זאגט גלייך פאר דעם, בסיום ההלכה שלפנ"ז) „להתודות בשפתי וולמר עניינות אלו שגמר בלבו“, דארף במילא אויסקומען אז אויב ס'איז נישט דער „גמר בלבו“ איז אויך נישטא דער גאנצער גדר היודי.

אבער לפי זה איז נישט פארשטאנדיק וואס דער רמב"ם גיט דערויף די דוגמא פון „טובל ושרץ בידו“: אויב ס'איז נישטא די-גאנצע זאך פון וידוי, איז דאס בדומה נישט צו אזא וואס איז „טובל (נאך דאס איז באופן פון) ושרץ בידו“, נאך צו אזא וואס האט איבערהויפט נישט²⁶ געהאט קיין טבילה²⁷!

דערפון זעט מען, אז דער עצם ענין היודי — זאגן בדיבור אז מ'איז באגאנגען א חטא — אפילו ווען ס'איז נאך נישטא די החלטה בלב אפצולאזן דעם חטא, איז דאס אליין אן ענין טוב — ס'איז בדוגמא צום ענין הטבילה, וואס איז א פעולה וואס האט דעם כח אויפ-צוטאן טהרה; דער חסרון איז נאך, וואס

²⁶ וראה חינוך (מצוה שסד) „מוטב שלא יתודה על זה“ (אלא ששם קאי במי שעדיין לא השיב „החמס אשר בכפיר“). מדבר קדמות מע' ו' אות י' (בשם הזהר).

²⁷ להעיר מהשינוי בלשון הרמב"ם מלשון הגמרא (תענית טו, א שהובא בכס"מ), שבגמרא: למה הוא דומה לאדם שהופט שרץ בידו שאפי' (ובכס"מ: שאע"פ) טובל בכל מימות שבעולם לא עלתה לו טבילה, ובלשון הרמב"ם „הרי זה דומה לטובל ושרץ בידו“ מודגש יותר שהיודי הוא דוגמת הטבילה.

²⁸ ראה ספר המאמרים תרנ"ט ע' ה (בשם ר"ח).

²⁹ ראה לקו"ש ח"ו ס"ע 115 ואילך ובהנ"מ שם. ולהעיר מלקו"ש חכ"ב ע' 67 בנוגע לגדר דלשון הרע.

א דריטער ענין אין יידי איז, אז דער יידי גופא איז א „מעשה“ של תשובה³⁴: זאגנדיק בדיבור „אנא השם חטאתי עויתי פשעתי לפניך ועשיתי כך וכך והרי נחמתי ובושתי במעשי ולעולם איני חוזר לדבר הזה“³⁵ (וכיו"ב), אפילו אז דעמאלט איז נאך „לא גמר בלבו לעזוב“, איז עס אבער דאך פועל בשעת מעשה אין מענטשן, ער דערפילט א רגש של בושה על העבר, (אויך אויף דעם וואס זיין דיבור איז נישט בהתאם מיט זיין רגש שבלב). דעריבער ווערט דער יידי פאררעכנט ווי א מעשה פון טבילה³⁶ (וואס איז — בכלל — מטהר פון טומאה).

יא. ע"פ כל הנ"ל איז פארשטאנדיק אויך וואס לויט רש"י איז דער „והתודו“ נישט קיין ענין פון תשובה (און די כפרה אויף עונות איז „ביסוריהם“) — און ווי דער כלי יקר זאגט (כנ"ל) אז דער יידי איז „כטובל ושרץ בידו“ — אעפ"כ, האט עס אין זיך א תועלת, וואס דערפאר ברענגט דאס צום „והבאתי גוי“, „זו מדה טובה לישראל כו' ומחזירן לתחת כנפיו“.

(34) להעיר מדרך מצותיך מצות יידי תשובה פ"א: ע"י החרטה שהוא עקירת הרצון מן החטא בזה מוציא הנפש מן הקליפה כו' אך כדי למחות גופה הוא ע"י יידי דברים דעקימת שפתיו הוי מעשה ובוה הוא ממחה גופה והי' כלא הי'.

(35) לשון הרמב"ם בריש הל' תשובה „כיצד מתודין אומר“ ומסיים „וזהו עיקרו של דויו“.

(36) עפ"י יומתק לשון המאירי (תבור התשובה מ"א פ"ט (ע' 191)) שלאחרי שמביא דברי הרמב"ם הנ"ל כתב: ומה מאוד נאות המשל לפי הנמשל כי הטבילה במים הוא דמיון על התשובה, ותפיסת השרץ הוא דמיון על היות מחשבתו לשוב לחטא, וכשם שהטובל ושרץ בידו לא תועיל לו הטבילה גם בעת היותו במים כן התשובה בלתי גמר המחשבה בעזיבת החטא לא תועיל גם בעת התשובה כו'.

יו"ד. עד"ז זיינען פאראן די דריי ענינים אין ענין הוידי (בדיבור³⁷):

דער עיקר חיוב פון יידי איז, כנ"ל ברמב"ם: „להתודות בשפתיו ולומר עניינות אלו שגמר בלבו“ — דער דיבור זאל ארויסברענגען בגלוי די תשובה שבלב. און ווי דער חינוך³¹ איז דאס מבאר מער בארוכה: „לפי שבהודאת העון בפה תתגלה מחשבת החוטא ודעתו שהוא מאמין באמת כי גלוי וידוע לפני הא-ל ב"ה כל מעשהו כו'“.

א צווייטער ענין אין יידי איז, וואס דער יידי גופא³², אפילו נאך איידער ער מאכט די החלטת גמורה בלבו אפצור לאזן דעם חטא, דערוועקט ביי אים דעם רגש התשובה, וכנ"ל, אז דיבור איז מעורר דעם רגש הלב³³.

(30) להעיר על השינויים ברמב"ם: בריש הל' תשובה „חייב להתודות . . זה יידי דברים . . וכן בעלי חטאות כו' עד שיעשו תשובה ויתודו יידי דברים . . מחוייבי מיתות . . עד שיעשו תשובה ויתודו. וכן החובל כו' עד שיתודה וישוב כו'“ רפ"ב הי"ב: „וצריך להתודות בשפתיו כו'“ בהג"כ, כל המתודה בדברים, וברפ"ז, ולהתודות בפיו מחטאיו כו'“ וראה מנחת ריש מצוה שסד, ואכ"מ.

(31) מצוה שסד. וראה חובת הלבבות שער הבחינה פ"ה.

(32) להעיר מחידושי בית יעקב על הרמב"ם (מהר"י בי רב, נזפס ברמב"ם הוצאת פרדס) הל' תשובה פ"ב ה"א. ספר יד הקטנה הל' תשובה פ"א הי"ב סק"י. מהר"ם שיק על תרי"ג מצות מצוה שסה. (33) ע"ד מחזיל קול מעורר הכוונה (ראה טושו"ע (ואדה"ז) אורח סס"א ס"ד (ס"ה). ב"י לטא"ור סק"א. ט"ז שם סק"א.ג. שו"ע אדה"ז שם ס"ג. ר"ח שער הקדושה ספ"ז — הובא בשל"ה שער האיתיות (פכ, ב). וראה אורח"ת וראר ע קעו ואילך. סה"מ תרנ"ט ע' 1).

(*) ומתרג' עפ"י ל' הרמב"ם „טובל ושרץ בידו“, שנחשב כטבילה (כדלקמן בפנים), ומאריכות דבריו משמע שקאי גם במי שאין בלבו שום חרטה כו' (ע"ש, ע"ד אופן ה' שבפנים).

מדברים הנגררים אחר הקרבן, הוצרכו שבארו זו במכילתא⁴⁰.

אבער ס'איז ניט פארשטאנדיק: ווי אזוי וועט זיין א קס"ד אז וידוי איז נאָר אין א"י ביז אז מ'דארף האָבן א לימוד מיוחד אז עס איז דא וידוי אויך אין גלות?

דער חינוך⁴¹ איז דאָס מבאר: ועדיין הייתי אומר שאין הידוי אלא בארץ, כלומר אע"פ שמתדיין בלא קרבן מ"מ לא יהי' חייב וידוי אלא בארץ, כי שם עיקר הכפרה ושם הקרבנות ועיקר הכל בה.

אבער דער ביאור פאָדערט הסברה: מצות תשובה און מצות וידוי זיינען דאָך א חובת הגוף בכל הזמנים — וואָס איז דאָ די נפק"מ וואָס אין א"י איז "עיקר הכפרה ושם הקרבנות"?

וע"פ הנ"ל קען מען דאָס מסביר זיין: וויבאלד אז דער גדר פון חיוב וידוי איז דער ביטוי וגילוי דערפון וואָס „גמר בלבד“, וואָלט געווען א קס"ד, אז אין גלות, וואו עס קען זיין אז דער וידוי איז ניט אינגאנצן מצד התשובה שבלב האדם, נאָר אין דעם איז אריינגעמישט דער צער פון יסורי הגלות, ד.ה. אז וואָס איז גורם זיין וידוי — דער גלות, יסורי הגלות, קומט במילא אויס אז דאָס איז ניט דער ענין פון וידוי אַלס ביטוי פון דער תשובה שבלב, נאָר ע"ד אופן ה' והג' הנ"ל, קען מען דעריבער מיינען אז אזא אופן פון וידוי איז ניט קיין חיוב.

ווייל דער עצם ענין הידוי, אפילו אַן א רגש של תשובה בלב, איז בדוגמת ענין הטבילה. און דעריבער⁴², אַלס תוצאה דערפון, פירט זיך דער אוי-בערשטער מיט אידן אין אַן אופן פון מדת טובה, איז „מחזירן לתחת כנפי“.

יב. ע"פ המבואר לעיל — אַז אין וידוי זיינען דאָ כמה דרגות און אז דער עיקר חיוב פון וידוי איז דער ערשטער ענין שבו, „להתודות בשפתיו ולומר עניינות אלו שגמר בלבד“ (און ניט (אזוי) די אנדערע ענינים אין וידוי וואָס קומען ניט צוזאמען מיט תשובה בלב) — קען מען אויך מסביר זיין אַז ענין תמוה אין ספר המצות להרמב"ם:

אין מצות וידוי ברענגט דער רמב"ם³⁸ פון מכילתא³⁹: יכול בזמן שהם מביאים (קרבן) הם מתדיין ובזמן שאין מביאין אין מתדיין, תלמוד לומר⁴⁰ דבר אל בני ישראל והתודו, ועדיין אין משמע וידוי אלא בארץ מניין אף בגלות, תלמוד לומר והתודו את עונם ואת עון אבותם.

איז ניט מובן: בשלמא דאָס וואָס עס איז פאָראַן א קס"ד אז וידוי איז נאָר ווען מען ברענגט א קרבן איז מובן, ווי דער רמב"ם איז דאָרט מבאר לפנ"ז: „ובעבור שבא זה הציווי שהוא והתודו עם חיוב הקרבן הי' עולה במחשבה שאין הידוי לבדו מצוה בפני עצמו אבל הוא

37 וי"ל שהנהגה זו ד'התודו' בלי רגש ותנועה של תשובה הי' הנהגה ד'אשר הלכו עמי בקר', ולכן אף אני אלך עמם בקרי והבאתי אותם בארץ אויביהם', שמעוררים ע"י „ביד חזקה“, ולא ע"י גילוי וקירוב.

38 סהמ"צ מ"ע עג.

39 כ"ה ברמב"ם, והוא מספרי זוטא נשא ה, ז.

39* נשא שם, ויז.

40 כ"ה בסהמ"צ שלפנינו. ובהוצאת העליר וקאפח בשינויים קצת.
41 מצוה שסד.

וועט אבער דערנאך זיין „ושבת עד ה'“: די תשובה וועט זיך מתייחס זיין צו די אידן.

[ויש לומר, אז דער רמב"ם איז דאס מדגיש דערמיט וואס ער שטעלט דעם ענין וועגן דער תשובה בסוף הגלות אין פרק שביעי פון הלכות תשובה, נאך דעם ווי ער איז מאריך אין צוויי פרקים⁴⁴ וועגן דעם ענין פון בחירה חפשית, אז יעדער איד האט בחירה חפשית, און זאגט דערנאך אין אנהויב פון פרק שביעי: „הואיל ורשות כל אדם נתונה לו כו' ישתדל אדם לעשות תשובה ולהתודות כו'“ — וואס יש לומר כוונת הרמב"ם בזה⁴⁵:

די אמיתית ענין פון תשובה איז בשעת זי קומט בבחירתו החפשית, ובמילא דארף דער מענטש זיך משתדל זיין צו טאן תשובה מצד בחירתו החפשית און ניט⁴⁶ ווארטן ביז מען וועט אים מכריח זיין צו טאן תשובה מלמעלה; און בהמשך לענין זה זאגט דער רמב"ם „הבטיחה תורה שסוף ישראל לעשות תשובה בסוף גלותו“⁴⁷ — אז אידן וועלן טאן אט די תשובה — א תשובה וואס קומט מצד בחירה חפשית של האדם].

לערנט מען פון פסוק „והתודו את עונם ואת עון אבותם“ אז אויך דער יודי פון גלות (אע"פ וואס דערביי איז ניטא דער „גמר בלבד“ מיט דער שלימות, וויבאלד אז די תשובה קומט בעיקר מצד די יסורי הגלות), אעפ"כ איז אויך אויף אזא יודי דא א חיוב (צווא-מען מיט תשובה).

יג. עפ"ז — אז כללות ענין התשובה אין גלות (וואס קומט מצד די יסורי הגלות) איז ניט דער ענין פון תשובה בשלימותו — וועט מען אויך האבן א הסברה וואס מען דארף אנקומען צו „וזכרתי גו'“ אויך לויט די מפרשים אז „והתודו גו' אז יכנע לבכם הערל“ איז יע אז ענין פון תשובה:

וויבאלד אז די תשובה הויבט זיך אן, נאר מצד יסורי הגלות, איז דאס ניט קיין אמת'ער שינוי אין דער מציאות פון אידן. דארף מען דעריבער אנקומען צו זכות אבות אויף זוכה זיין צו דעם מעמד ומצב פון גאולה.

ועפ"ז יומתק דער חידוש פון דער גאולה העתידה לבא — ווי דער רמב"ם פסקנעט⁴⁸ להלכה אז אין ישראל נגאלין אלא בתשובה און איז דערנאך ממשיך „הבטיחה תורה שסוף ישראל לעשות תשובה בסוף גלותו ומיד הן נגאלין“ — שיש לומר כוונת הרמב"ם בזה, אז תורה איז מבטיח אז אידן וועלן דערגרייכן צו תשובה מצד זייער מציאות. ד.ה. אע"פ אז פריער וועט זיין (ווי עס שטייט אין פסוק⁴⁹ וועלכן דער רמב"ם ברענגט דארט⁵⁰) „יבואו עליך כל הדברים גו'“,

(42) ה' תשובה פ"ז ה"ה.

(43) נצבים ל, א.

(43*) וייל שזו שהרמב"ם מביא תחילת הכתוב „הכי כי יבואו עליך כל הדברים גו'“, הוא רק להביא רא"י שהכתוב מדבר בזמן ד'סוף גלותו.

(44) שם, ב.

(45) פ"ה ופ"ז.

(45*) וראה בארוכה לקריש חלק ל' ע' 199 ואיל.

(46) ואלא מיראה ולא מכשלונו כח' (ראה רמב"ם שם רפ"ב).

(47) וייל שזוהו גם מה שמתחיל הרמב"ם בהלכה ה „כל הנביאים כולן צוו על התשובה ואין ישראל נגאלין אלא בתשובה“, דאין ישראל נגאלין אלא בתשובה וז' — צו על התשובה, שעשיית התשובה היא רק מצד הציווי ועושה זה מצד בחירתו, בדוגמת כללות ענין המצות והעבירות שהאדם עושה מצד בחירתו, כמו שביאר בפ"ה עיי"ש.

בכח עצמם. די יסורי הגלות וועלן בלויז זיין ווי א מעורר, אבער דערנאך קומט די תשובה מצד די אידן גופא⁴⁸.

(משיחות ש"פ בהו"ב תשכ"ח,
ויק"פ תשל"ה)

און דאס איז דער חילוק צווישן דעם ענין ווי ער שטייט אין אונזער סדרה לגבי ווי ער שטייט אין דעם פסוק „ושבת גו' הנ"ל: בפרשתנו איז דער לשון הפסוק „אז יכנע לבכם הערל" — דא איז ניט מודגש די פעולה פון אידן (מילתו ערלת הלב), נאר אז דער לב איז א נפעל, וועט נכנע ווערן מצד די יסורי הגלות.

משא"כ אין דער גאולה האמיתית והשלימה ע"י משיח צדקנו וועט זיין „ושבת עד ה'א", די תשובה פון אידן

48) וי"ל (ע"ד הרמז עכ"פ) שזהו דיוק הלשון „ומיד הן נגאליו", שאין צריך עוד דבר אפילו לא זכירת ברית אבות (כבפרשתנו) כדי שיהיו נגאליו, אלא „מיד" — רק מצד התשובה.

בחוקותי *

פון כללות דברי הרמב"ם „אלא כל המפזר ממונו במצות אל יפזר יותר מחומש" איז לכאורה משמע, אז אויך אין עניני צדקה (מצות הצדקה) דארף א איד געבן ניט מער ווי א חומש פון זיינע נכסים, און אוודאי ניט כל נכסיו.

געפינען מיר אבער, אז דער אלטער רבי איז מאריך אינעם ענין פון געבן צדקה מער פון חומש מנכסיו און אפילו אוועקגעבן אויף צדקה אלץ וואס ער האט — ווי דער אלטער רבי שרייבט אין אגרת התשובה¹¹ בנוגע פודה זיין א תענית מיט געבן געלט אויף צדקה „ואף שיעלה לסך מסויים" אין לחוש משום אל יבזבז יותר מחומש, דלא מקרי בזבז בכה"ג מאחר שעושה לפדות נפשו מתעניות וסיגופים, ולא גרעא מרפואת הגוף ושאר צרכיו".

און אזוי איז דער אלטער רבי מבאר אויך אין אגה"ק¹², אז א איד דארף „מפזר" זיין געלט אויף צדקה אן א גבול בכדי דערמיט צו מתקן זיין (דעם קלקול ופגם דורך) די עבירות וואס ער האט געטאן: און דער אלטער רבי בא-ווארנט: ומ"ש המבזבז אל יבזבז יותר מחומש, היינו דוקא במי שלא חטא או שתקן חטאיו . . אבל מי שצריך לתקן נפשו עדיין, פשיטא דלא גרעא רפואת הנפש מרפואת הגוף, שאין כסף נחשב¹³,

א. ביים סיום פון הלכות ערכין וחרמים אין ספר „היד" שרייבט דער רמב"ם: לעולם לא יקדיש אדם ולא יחרים כל נכסיו, והעושה כן עובר על דעת הכתוב, שהרי הוא אומר¹⁴ מכל אשר לו, ולא כל אשר לו, כמו שבארו חכמים¹⁵. ואין זו חסידות אלא שטות¹⁶, שהרי הוא מאבד כל ממונו ויצטרך לבריות. ואין מרחמין עליו. ובזה וכיוצא בו אמרו חכמים¹⁷ חסיד שוטה מכלל מבלי עולם. אלא כל המפזר ממונו במצות אל יפזר יותר מחומש¹⁸. ויהי כמו שזו' נביאים¹⁹ מכלכל דבריו במשפט, בין בדברי תורה בין בדברי עולם. אפילו בקרבנות שאדם חייב בהן הרי חסה תורה על הממון ואמרה²⁰ שיביא כפי מסת ידו, קל וחומר לדברים שלא נתחייב בהן אלא מחמת נדרו שלא ינדור אלא כראוי לו, שנאמר²¹ איש כמתנת ידו כברכת ה' אליך אשר נתן לך.

(1) וסיום ספר הפלאה ברמב"ם.

(1) פ"ח הי"ג.

(2) פרשתנו כו, כח.

(3) ערכין כח, א.

(4) ראה לקמן סעיף ז והערה 47.

(5) סוטה כ, א. ולשיטתי בפירוש המשניות שם (שאינו כבש"ס (בבלי שם כא, ב. ובירושלמי — הובא בתוס' שם)).

ולהעיר משניו הפירוש במבלי עולם — ושיטת הרמב"ם — קריא לאהדי' ה' ת"ת פ"ב ס"א.

(6) כתובות נ, רע"א. שם סו, סע"ב. ערכין שם. וראה ירושלמי פאה פ"א ה"א.

(7) תהלים קיב, ה (ושם: יכלכל) — ובא בהמשך למ"ש לפנינו „טוב איש חונן ומלוה".

(8) וצ"ע שקורא (תהלים) — כתובים נביאים.

וראה (מגילה יד, א — בפרש"י ד"ה נבואה. סוטה מח, ריש ע"ב) דודו נביא ה' (וראה לקו"ש ח"ח ע' 275 הערה 31. וש"נ).

(9) ע"פ הכתוב — ראה טז, י"ד.

(10) סוף פרשת ראה.

(11) פ"ג (צג, א. ומציין (שם ריש ע"ב) לאגה"ק

דלקמן).

(12) ע"ד ה' דבר מסויים (ירוש' שקלים פ"א ה"ד. ועוד).

(13) סוסי (קטו, סע"ב ואילך).

(14) ע"פ לשון הכתוב — דה"ב ט, כ. ועד"ז במ"א

י, כא.